
УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

УДК 338.31

О. С. Азурова, здобувач

**МОНІТОРИНГ СУЧАСНОГО СТАНУ МАЛОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

У статті на базі статистичних матеріалів проведено комплексний аналіз стану малого бізнесу в Україні, проаналізовані чинники, що перешкоджають його розвитку. На основі отриманих даних автором були розроблені науково-практичні рекомендації щодо стимулювання кількісного та якісного зростання показників діяльності суб'єктів малого бізнесу.

Ключові слова: малий бізнес, суб'єкти малого бізнесу, показники розвитку, фінансові результати.

О. С. Азурова, соискатель

**МОНІТОРИНГ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА
УКРАИНЫ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ**

В статье на основе статистических материалов проведен комплексный анализ состояния малого бизнеса в Украине, проанализированы факторы, препятствующие его развитию. На основе полученных данных автором были разработаны научно-практические рекомендации по стимулированию количественного и качественного роста показателей деятельности субъектов малого бизнеса.

Ключевые слова: малый бизнес, субъекты малого бизнеса, показатели развития, финансовые результаты.

O. S. Azurova, degree seeker

**MONITORING OF THE CURRENT STATE OF SMALL BUSINESS
OF UKRAINE: PROBLEMS AND DEVELOPMENT PROSPECTS**

The comprehensive analysis of the state of small business in Ukraine was made in the article on the basis of statistical data; the factors were analysed, which prevent its development. The author developed scientific and practical recommendations to stimulate the quantitative and qualitative growth of work indicators of small businesses based on the received data

Keywords: small business, subjects of small businesses, development indicators, financial results.

Актуальність теми дослідження. Малий бізнес є невід'ємною ланкою в структурі суспільного відтворювального процесу, без якого неможливо забезпечити успішний соціально-економічний розвиток суспільства і зростання ефективності виробництва. Суб'єкти малого бізнесу здатні швидко та гнучко реагувати на коливання споживчого попиту, на зміну кон'юнктури ринку, і тим самим надають економіці додаткову стабільність.

Постановка проблеми. На даний час малий бізнес як важлива складова народного господарства України ще не став суттєвим фактором його перебудови, не активізував виробничої та інноваційної діяльності. А отже, дослідження сучасного стану малого бізнесу в Україні є особливо важливим на

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

даний момент, оскільки дозволяє виявити проблемні питання його розвитку та знайти шляхи їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомі наукові положення щодо функціонування малого бізнесу та його ролі в розвитку економіки містяться в наукових працях українських вчених, насамперед З. Варналія, Л. Воротіної, В. Виговської, Т. Говорушко, І. Колодяжної, І. Комарницького та інших.

Разом з тим, незважаючи на наявність значної кількості теоретичних і прикладних розробок вчених, дослідження тенденцій розвитку малого бізнесу залишається актуальним і є необхідним підґрунтям для розробки науково-практичних рекомендацій щодо стимулювання кількісного та якісного зростання показників його роботи.

Мета статті. Метою статті є дослідження сучасного стану розвитку малого бізнесу в Україні.

Основні результати дослідження. Світовий досвід переконливо доводить найважливішу роль суб'єктів малого бізнесу в національній економіці. Сьогодні економіка розвинутих країн базується на малому та середньому бізнесі. Зокрема, їх частка у ВВП багатьох європейських країн перевищує 50% (Італія – 70%, Німеччина – 60%, Франція – 52%), у Польщі – 47% ВВП, в Росії та Білорусі – 22% та 23% відповідно [7].

Частка малого бізнесу України у валовому національному продукті у 2012 році становила 15,3% (рис. 1). Таким чином, участь малого бізнесу у створенні ВВП країни не є визначальною, що дозволяє говорити про недостатню результативність та ефективність політики розвитку даного сектору економіки в Україні. До того ж, на думку експертів, враховуючи податкових оптимізаторів, які працювали на спрощеній системі оподаткування, частка представників малого бізнесу в українському ВВП є суттєво меншою за декларованих 15-16% [8].

На думку автора, питома вага малого бізнесу у ВВП країни може суттєво зрости лише за умови його виведення з «тіньового» сектору економіки.

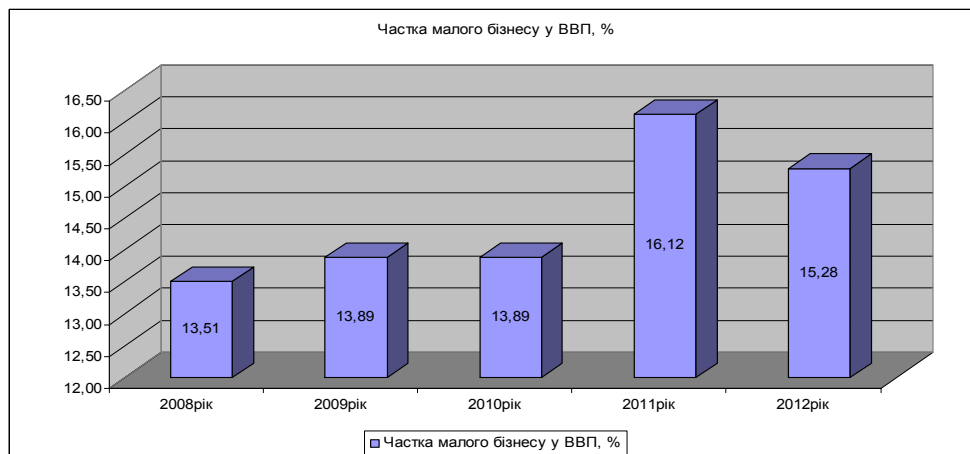

Рис. 1. Динаміка частки малого бізнесу у ВВП країни у 2008-2012 рр.

Джерело: інформація Державної служби статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Такі переваги малого бізнесу, як висока гнучкість і оперативність у прийнятті рішень, сприйнятливність до нововведень, адаптація до зміни факторів

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

зовнішнього середовища, швидка оборотність коштів, стійкість до впливу фінансової кризи, високий рівень спеціалізації праці, дозволяють суб'єктам малого бізнесу прийняти на себе значну частину виробництва товарів і послуг. З метою аналізу основних показників, що характеризують сучасний стан малого бізнесу України, ми побудували таблицю 1.

Таблиця 1

**Динаміка основних показників розвитку суб'єктів
малого бізнесу України у 2008-2012 рр.**

Показники	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	Темп росту, % 2012 р./ 2008 р.
Кількість суб'єктів малого підприємництва						
Усього, одиниць	2825760	3047210	2162004	1679902	1578879	55,87
малі підприємства, од.	366560	378020	357241	354283	344048	93,86
фізичні особи- підприємці, од.	2459200	2669190	1804763	1325619	1234831	50,21
Кількість зайнятих працівників						
Усього, тис. осіб	6128	6450,9	4958,6	4442,0	4285,2	69,93
малі підприємства, тис. осіб	2319,0	2227,4	2164,6	2091,5	2051,3	88,46
фізичні особи- підприємці, тис. осіб	3989,0	4223,5	2794,0	2350,5	2233,9	56,00
Кількість найманих працівників						
Усього, тис. осіб	3745,1	3665,8	3033,0	3036,6	2950,7	78,79
малі підприємства, тис. осіб	2206,2	2106,5	2043,7	2011,8	1951,6	88,46
фізичні особи- підприємці, тис. осіб	1538,9	1559,3	989,3	1024,8	999,1	64,92
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг)						
Усього, млн грн	701634,6	657643,6	779197,8	807777,0	916287,2	130,59
малі підприємства, млн грн	496683,0	461691,1	568267,1	607782,4	672653,4	135,43
фізичні особи- підприємці, млн грн	204951,6	195952,5	210930,7	199994,6	243633,8	118,87
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) на одного зайнятого						
Усього, млн грн	114,5	101,9	157,14	181,85	213,83	186,75
малі підприємства, тис. грн	214,2	207,3	262,53	290,60	327,92	153,09
фізичні особи- підприємці, тис. грн	51,4	46,4	75,49	85,09	109,06	212,18

Джерело: [4].

Дані табл. 1 показують, що кількість суб'єктів малого бізнесу в Україні протягом 2008-2012 рр. значно скоротилася – з 2825,76 тис. од. до 1578,88 тис. од., що відбулося, в першу чергу, за рахунок скорочення кількості фізичних осіб-підприємців майже на 50%. Зазначена тенденція свідчить про гальмування виробничо-господарської активності суб'єктів малого бізнесу, найнижчий рівень якої спостерігався у 2011 та 2012 роках. Також, у 2011 році кількість знятих з обліку фізичних осіб-підприємців була вища за число зареєст-

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

рованих на 73462 особи, що є безумовно негативною тенденцією і свідчить про кількісне скорочення суб'єктів малого бізнесу. В наступному 2012 році спостерігалася аналогічна ситуація, а число знятих з обліку перевищувало кількість зареєстрованих на 21636 осіб.

Підприємства малого бізнесу впливають на рівень зайнятості, слугуючи важливим джерелом створення нових робочих місць, і, таким чином, згладжують гостроту соціальних конфліктів, викликаних безробіттям. У світовій господарській системі, за даними ООН, малі й середні підприємства забезпечують робочими місцями майже 50% працюючого населення усього світу [5].

Згідно з даними таблиці 1, кількість зайнятих у малому бізнесі суттєво скоротилася і становила у 2012 році 2950,7 тис. осіб. Це може бути обумовлено наступними факторами: скорочення масштабів діяльності суб'єктів малого бізнесу; зменшення рівня використання схем податкових мінімізацій великими підприємствами; збільшення податкового навантаження малих підприємств, в тому числі і за рахунок так званого «корупційного» податку. Також це свідчить про той факт, що протягом 4 років після настання фінансово-економічної кризи 2008 року економіка України не вийшла на позитивні докризові темпи розвитку.

Таким чином, темпи створення малих підприємств суттєво не впливають на створення нових робочих місць, а структурні зміни у сфері підприємництва відбуваються не на користь виробничого сектора.

При цьому середня зарплата українців, зайнятих у малому бізнесі протягом всього періоду, що аналізується, була вдвічі менше за рівень середньої зарплати загалом по країні (рис. 2). Однак на думку експертів, фактична зарплата у цьому секторі суттєво вища, що пояснює його привабливість для найманих працівників і свідчить про наявність неоподатковуваних матеріальних стимулів [3].

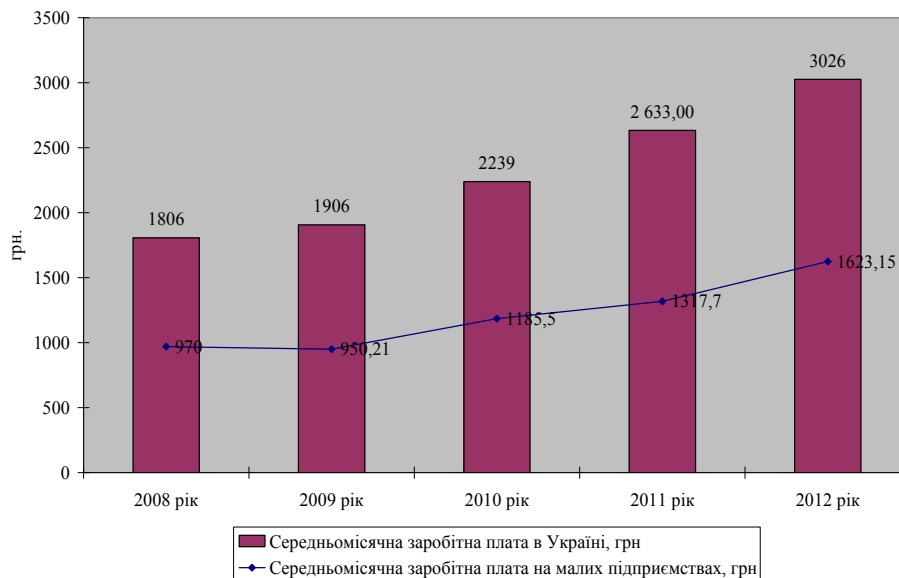

Рис. 2. Порівняльна характеристика показників середньомісячної заробітної плати на малих підприємствах та показників середньомісячної заробітної плати в цілому по підприємствах України у 2008-2012 рр.

Джерело: за даними [4].

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

За даними таблиці 1, протягом періоду дослідження загальний обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) суб'єктами малого бізнесу мав стійку тенденцію до зростання. Так, у 2012 році суб'єктами малого бізнесу України вироблено продукції (робіт, послуг) на 916287,2 млн грн, що склало 16 % від загального обсягу виробництва продукції (робіт, послуг) в цілому по підприємствах країни. Лише в 2009 році, порівняно з попередніми роками, було незначне зменшення, що вказує на послаблення ділової активності в країні, низьку купівельну спроможність населення та сповільнення економічних реформ. Також, на думку автора, зростання обсягів реалізованої продукції суб'єктами малого бізнесу на тлі скорочення їхньої кількості зумовлено в першу чергу підвищенням цін на продукцію (роботи, послуги).

Сьогодні соціально-економічна ситуація в Україні характеризується кризовими явищами, зокрема продовженням спаду виробництва, зниженням інвестиційної активності, обмеженістю та нераціональним використанням фінансових і матеріально-сировинних ресурсів, хронічним дефіцитом бюджету, зростанням безробіття та зниженням рівня життя населення. Це призводить до скорочення кількості робочих місць. У той же час в усіх регіонах України частка підприємств малого бізнесу у загальній кількості підприємств постійно збільшується. Станом на кінець 2012 року частка підприємств малого бізнесу в Україні становила 94,3% від загальної кількості підприємств (рис. 3).

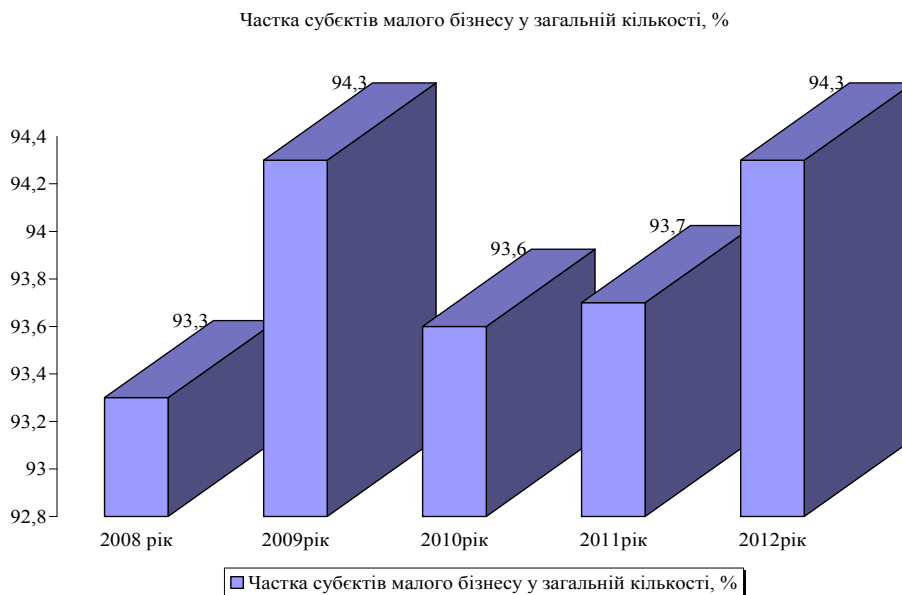

Рис. 3. Динаміка питомої ваги малих підприємств у загальній кількості підприємств країни у 2008-2012 рр., %

Джерело: [4].

Основним досягненням діяльності будь-якого сектору економіки є його фінансовий результат (прибуток чи збиток). Слід підкреслити, що незважаючи на окремі позитивні тенденції у розвитку малого бізнесу, в цілому по Україні малі підприємства працюють збитково, про що свідчить динаміка збитку та рівня збитковості (табл. 2).

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Таблиця 2

Фінансові результати малих підприємств України від звичайної діяльності до оподаткування за основними видами економічної діяльності у 2008-2013 рр., (млн грн)

Основні види економічної діяльності	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік
Усього	-21209,9	-37482,2	-15647,1	-5057,3	-9254,0	100,0
Сільське, лісове та рибне господарство	573,4	568,6	2268,1	7553,7	7874,8	12,6
Промисловість	-2248,1	-1631,8	-876,9	-579,3	-1536,2	11,7
Будівництво	-6911,9	-1846,1	-3872,0	-2308,2	-3509,0	9,4
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	-11219,3	-6648,7	-3872,0	-192,9	-2580,6	28,5
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	-1049,6	-724,3	-483,4	-508,6	-291,3	4,1
Тимчасове розміщування й організація харчування	-544,2	-430,8	-356,6	-426,3	-451,4	2,6
Інформація та телекомунікації	*	*	-297,2	-296,6	-122,5	3,9
Фінансова та страхова діяльність	656,3	4424,7	233,7	365,3	361,2	1,3
Операції з нерухомим майном	-16076,4	-14162,7	-5159,2	-6777,3	-7183,7	8,9
Професійна, наукова та технічна діяльність	*	*	-2045,5	-718,6	-372,5	8,9
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	*	*	-1070,0	-836,8	-757,1	4,3
Освіта	19,9	7,5	3,4	31,9	74,2	0,6
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	-36,3	-160,8	-152,0	-79,2	-13,6	1,3
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	*	*	-333,4	-251,4	-730,9	0,6
Надання інших видів послуг	-632,6	-600,1	-36,6	-33,0	-15,4	1,3

Джерело: [4].

Фінансовий результат до оподаткування суб'єктів малого бізнесу протягом усього періоду дослідження був від'ємним і на кінець 2012 року становив 9254,0 млн грн. Найбільш від'ємне значення фінансового результату до оподаткування мали малі підприємства, які здійснюють свою діяльність у таких сферах: операції з нерухомим майном – 7183,7 млн грн; будівництво - 3509,0 млн грн; оптова та роздрібна торгівля – 1536,2 млн грн; промисловість – 1536,2 млн грн.

Дані таблиці 2 дозволяють зробити висновок, що незважаючи на досить тривалий термін становлення й розвитку малого бізнесу в Україні, його якісний рівень залишається низьким.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Серед причин збитковості малого бізнесу України слід відзначити низьку продуктивність праці даного сектору економіки та його технологічну відсталість виробництва, порівняно із середнім та великим бізнесом, що зумовлює низьку конкурентоспроможність вироблених ним товарів на внутрішньому й зовнішньому ринках, скорочуючи при цьому його ринкові позиції.

На нашу думку, базовим принципом ефективного розвитку малого бізнесу в Україні має бути постійне оновлення його основного капіталу в розрізі інноваційних процесів.

Також ми погоджуємося з думкою фахівців щодо шляхів вирішення проблем малого бізнесу. Зокрема, необхідно розробити та реалізувати комплекс заходів щодо активізації підприємницької діяльності суб'єктів малого бізнесу у таких напрямках:

1. Реформування нормативно-правового забезпечення (розробка та прийняття Закону України «Про малий бізнес», який буде основою для правової регламентації політики розвитку суб'єктів малого бізнесу).

2. Реформування податкового законодавства (впровадження податкових пільг та стимулів для суб'єктів малого бізнесу, що займаються інноваційною діяльністю; надання органам місцевого самоврядування права самостійно встановлювати додаткові податкові пільги малим підприємствам по всіх видах податків у межах сум, що направляються до відповідних бюджетів; надання митних пільг для інноваційних проектів, включених в державні програми підтримки малого інноваційного бізнесу).

3. Реформування системи державної підтримки розвитку малого бізнесу (формування ефективної мережі об'єктів інфраструктури з надання різноманітних консультативно-інформаційних, фінансових, ресурсних, маркетингових та кадрових послуг, що відповідають сучасним потребам підприємців).

4. Реформування системи підготовки кадрів (покращення освітніх програм за напрямками: підприємництво і бізнес; удосконалення програм підготовки і перепідготовки кадрів за державний рахунок).

5. Спрощення доступу малих підприємств до джерел фінансування (розвиток пільгового кредитування, лізингу, надання державних гарантій по позикам).

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, слід відзначити, що потенціал малого бізнесу використовується недостатньо ефективно, зокрема через існуючі проблеми економічного, соціального та правового характеру, що супроводжують діяльність його суб'єктів. Розв'язання їх можливе лише за рахунок державного регулювання, оскільки саме держава є найпотужнішою інституцією, що в кінцевому підсумку має вирішальний вплив на напрямок і темпи розвитку суспільства, визначає основні форми й методи адміністративно-правового впливу у сфері малого бізнесу.

Література

1. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З. С. Варналій. - 4-те видання, стереотипне. - К. : Знання, 2008. - 302 с.
2. Виговська В. В. Малий бізнес України: сучасний стан та тенденції розвитку / В. В. Виговська // Актуальні проблеми економіки. - 2009. - №1(91). - С. 59-64.
3. Джангіров Д. Статистика проти малого бізнесу [Електронний ресурс] / Д. Джангіров. - Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2011/02/8/270227/>
4. Діяльність суб'єктів малого підприємництва [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Комарницький І. Проблеми розвитку малого та середнього підприємництва / І. Комарницький, М. Офік // Регіональна економіка. - 2005. - №4. - С.50-58.
6. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання: навч. по-

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

сіб. / Вороніна Л. І. та ін. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 306 с.

7. Турчак В. В. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу [Електронний ресурс] / В. В. Турчак. - Режим доступу: <http://oaji.net/articles/365-1393340801.pdf>

8. Економічна правда [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2011/05/22/286506/>

References

1. Varnalii, Z. S. (2008). *Male pidpriemnytstvo: osnovy teorii i praktyky [Small business: Fundamentals of Theory and Practice]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

2. Vyhovska, V. V. (2009). *Malyi biznes Ukrainy: suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku [Small Business of Ukraine: current state and development trends]. Aktualni problemy ekonomiky - Actual problems of economics, 1(91), 59-64* [in Ukrainian].

3. Dzhanhіrov, D. (2011). *Statystyka proty maloho biznesu [Statistics against small businesses]*. Retrieved from <http://www.epravda.com.ua/publications/2011/02/8/270227/> [in Ukrainian].

4. State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). *Dіialnist subiektiv maloho pidpriemnytstva [The activities of subjects of small enterprises]*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>. [in Ukrainian].

5. Komarnytskyi, I., & Ofik, M. (2005). *Problemy rozvytku maloho ta serednoho pidpriemnytstva [Development problems of small and medium enterprises]. Rehionalna ekonomika - Regional Economics, 4, 50-58* [in Ukrainian].

6. Voronina, L. I. (2004). *Malyi biznes ta pidpriemnytstvo v rynkovykh umovakh hospodariuvannia: navch. posib. [Small business and entrepreneurship in the condition of market economy: tutorial.]*. Kyiv: Vydavnytstvo Yevropeiskoho universytetu [in Ukrainian].

7. Turchak, V. V. (n.d.). *Suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku maloho bizne-su [Current status, problems and prospects of development of small business]*. Retrieved from <http://oaji.net/articles/365-1393340801.pdf> [in Ukrainian].

8. *Ekonomichna pravda [Economic Truth]*. (2011). www.epravda.com.ua Retrieved from <http://www.epravda.com.ua/news/2011/05/22/286506/> [in Ukrainian].

Надійшла 08.05.2014 р.